

heraldikken og våbnerne, mens den øvrige fagterminologi er samlet i et lille leksikon på siderne 42–53. I tre vigtige afsnit: »skjolde« s. 56–76, »figurer« s. 78–140 og »hjelme« s. 144–62 beskrives typer, indhold og anvendelse, fortrinsvis på europæisk materiale, hvorunder kun få tilfælde med skandinaviske eksempler, hvis antal oversætterten har øget, hvor det var muligt inden for de givne rammer. Herunder er det således på sin plads, at det s. 36 er lykkedes at få indflettet et afsnit i kapitlet med beskrivelsen af de heraldiske kilder hvori det understreges, at der ikke er bevaret våbenruller og/eller -bøger fra nordisk middelalder. Iøvrigt kan man undre sig over, at segl som sådanne ikke inddrages under de primære heraldiske kilder, men kun benyttes til at bekræfte udseendet af visse skjoldformer i et bestemt håndskrift, se s. 28. Det skyldes nok, at forfatterens udgangspunkt har været håndskriftmaterialet samt våbner på genstande og i bygninger. Dette er sikkert også grunden til, at seglværker som f. eks. Danske Adelige Sigiller eller Norges Kongesegl m.fl. ikke findes optaget i den ellers fyldige litteraturfortegnelse. Dette kan man ikke lægge bearbejderen Nils Bartholdy til last, for inden for de nok begrænsede muligheder har han haft held til på mange punkter at præcisere og uddybe originaludgavens oplysninger. Af bogens 741 illustrationer er næsten 700 forsynet med nøjagtig kildeangivelse, mens godt 50 henstår uden, fordi de uspecificeret er hentet i »forlagets arkiv«. Alt i alt i mange måder en vellykket fordanskning af en håndbog i en af de mere specielle hjælpevidenskaber, som også samtidig giver et klart indtryk af, hvorledes man i nutiden anvender heraldikken.

Herluf Nielsen

Bent Jørgensen: Stednavne og samfærdselshistorie. Navnestudier udgivet af Institut for Navneforskning. Nr. 18. København, Akademisk Forlag 1979. 173 s.

Bent Jørgensen: Stednavne og administrationshistorie. Navnestudier udgivet af Institut for Navneforskning. Nr. 20. København, Akademisk Forlag 1980. 103 s.

Stednavneforskningen rører kraftigt på sig i disse år, hvilket ikke mindst afspejler sig i serien *Navnestudier*, der i løbet af de sidste tre år er forøget med ikke mindre end 7 bind. Flere af disse søger endda nye veje for denne især for middelalderens vedkommende så uundværlige historiske forskningsgren. Bent Jørgensens to bind udgør hver sin delrapport inden for projektrammen »Stednavne og Samfund«, der som et hovedmål har at demonstrere stednavnenes muligheder for at afgive oplysninger om ældre tiders samfundsforhold. Projektet er støttet af Statens humanistiske Forskningsråd. De to delundersøgelser og -rapporter er anlagt ens, hvilket understreges af fælles forside og forord. Som det understreges af forfatteren er der imidlertid iøjnefaldende forskelle mellem de to bind, hvilket allerede fremgår af omfanget. Som årsag hertil anfører Bent Jørgensen navnematerialets sammensætning, idet samfærdslen som et vigtigt element i det daglige liv, reguleret af den lokale befolkning, afkaster store mængder af stednavne med interesse for samfærdselshistorien, medens derimod administrationsenhederne som en i princippet abstrakt inddeling dirigeret fra oven ikke sætter sig tilsvarende spor i stednavnematerialet. Hvertil kommer, at den administrative inddeling på traditionel historisk vis lader sig spore meget længere tilbage i tiden end samfærdslen. Bent Jørgensen konkluderer derfor nøgternt, at stednavneforskningen ikke vil kunne yde mere end »spredte originalbidrag« til administrationshistorien. Derimod synes stednavnene mere oplysende for samfærdselshistorien.

Undersøgelserne i »Stednavne og samfærdselshistorie« tager deres udgangspunkt i fem udvalgte områder af landet, hvor alt tilgængeligt materiale er afsøgt. Af materialet fremhæves især markbøgerne til 1688-matriklen og udskiftningskortene, der typisk lokaliserer

de navne, der nævnes i markbogen. Materialet og fremgangsmåden turde være velkendt ikke mindst for lokalhistorikere. Kap. 2 er en nyttig godt 40 sider lang oversigt og behandling i håndbogsform af de forekommende stednavne for færdselsårer, og i kap. 4 diskuteres de desværre meget ringe muligheder for at indkredse de enkelte navnes datering nærmere. Herefter gives en samlet behandling af stednavnenes udsagnskraft vedrørende vejes opgivelse og forfald. Netop på dette område synes der at være lovende muligheder, og Bent Jørgensen tager afslutningsvis en diskussion op omkring vejnettets stabilitet.

Der er næppe tvivl om, at denne første samlede fremstilling af samfærdselshistorien belyst ud fra stednavne ikke mindst i kraft af dens delvise håndbogskaraktter vil blive benyttet flittigt ved kommende topografiske og bebyggelseshistoriske studier. Det må dog understreges, at stednavnene først og fremmest er anvendelige til at påvise et (tilfældigt?) udvalg af ændringer i samfærdslen, medens de ikke bidrager meget til studiet af de samlede færdselsforbindelser i et givet område. Som værktøj til supplerende oplysninger om samfærdslen før 1700 tallets slutning vil stednavnematerialet imidlertid gøre god fyldest.

Rapporten om »Stednavne og administrationshistorie« er som nævnt opbygget på lignende vis. Kapitlerne 1-5 omhandler de enkelte navne og navnetypers sproglige indhold og dettes udsagnskraft for administrationshistorien. Specielt skal her fremhæves en interessant diskussion omkring den gejstlige og verdslige inddelings ælde, hvorunder det konkluderes, at også navnestoffet bekræfter den nyere historieforskningens hypotese, at sogneinddelingen ikke er ældre end tidlig middelalder, og at den står i sammenhæng med tiendens indførelse også påpegnings af bolnavnenes samtidige opkomst i sen vikingetid/tidlig middelalder og lige så bratte forsvinden i senmiddelalderen rummer interessante perspektiver for landsbyforskningen. I de følgende to kapitler (6 og 7) forsøges det i to udvalgte områder at udnytte stednavnematerialet til at fastlægge tidligere administrationsområdegrænser – desværre med begrænset udbytte. Specielt virker kap. 7, der er formet som en revision af lokalhistorikeren Aage Sørensens arbejder om nedlagte kirker og kapeller i Ommer Syssel, temmelig perspektivløst. Skønt stednavnene, som understreget flere gange i værket, spiller en afgørende rolle for hele afgrænsningssystemet er det dog som hovedregel kun muligt at bygge herpå, hvor der foreligger de velkendte og ofte benyttede skellorretninger.

Hvad administrationshistorien angår må det derfor erkendes, at stednavneforskningens største bidrag ikke vil falde på det bebyggelseshistoriske og topografiske plan, men derimod i diskussionen omkring vore administrative inddelingers ælde, opståen og udvikling. Netop på dette felt vil Bent Jørgensens samlede fremstilling forhåbentlig kunne danne grundlag for yderligere dybdeborende specialundersøgelser. Det synes i hvert fald stadig muligt at bidrage med nye godt underbyggede argumenter i den standende diskussion om administrationssystemernes opståen, og dermed om det middelalderlige danske samfunds oprindelse.

Erland Porsmose

J. Le Goff & P. Nora, Att skriva historia. Nya infallsvinklar och objekt. Urval och inledning av Birgitta Odén. Stockholm. Pan/Nordstedt 1978. 288 s.

Det er »strukturene« (de gennemgående forbindelser), »tidsdimensionerne« (de gennemgående uforandrede forhold i rummet) og totaliteten i kulturmiljøerne, der i væsentligt omfang konstituerer annalesskolens forskningsorientering. Denne orientering er ledsaget af et kraftfuldt nybrud indenfor alle sider af historikernes arbejdsfelt. I indledningen til udvalgte af artikler fra »Faire de l'histoire« I-III (Paris 1974) giver Birgitta Odén en